

Reuzenalk bezocht ook Nederland

Botjes van de reuzenalk, gevonden op ons strand, tonen aan dat hij eens ook hier voorkwam. De reuzenalk is nu zo dood als een dodo. Aan zijn uitsterven midden negentiende eeuw is minder aandacht besteed dan aan dat van de dodo zelf, maar ook de verdwijning van de reuzenalk is ons werk geweest.

Tekst Gerhard C. Cadée

Reuzenalken leefden vroeger in de Noord-Atlantische Oceaan. Het waren goede zwemmers die op zee hun kostje ophaalden. Omdat zij niet konden vliegen vormden zij op het land een makkelijke prooi. Om aan roofdieren te ontkomen broedden zij op moeilijk bereikbare rotskusten van Newfoundland, Groenland, IJsland en de Faeröer, meestal op eilandjes langs de kust. Voor de mens waren zij echter ook daar niet veilig. Uit botvondsten in menselijk afval weten we dat zij al duizenden jaren geleden gegeten werden. Na de middeleeuwen werden de vissersschepen groter en beter zeewaardig. De rijke visgebieden bij Newfoundland (Grand Banks) kwamen binnen bereik van

Europese vissers op kabeljauw. In navigatiegidsen (pilots) van de zeventiende eeuw werd de aanwezigheid van vissende reuzenalken als aanwijzing gebruikt voor aankomst op de Grand Banks¹. Om zo ver van huis toch aan vers vlees te komen werden reuzenalken op grotere schaal in de nabijgelegen broedkolonies doodgeknuppeld of opgejaagd en via een loopplank naar de boot afgevoerd. Zo'n wel vijf kilogram zware vogel diende ingezouten als vleesvoorraad¹.

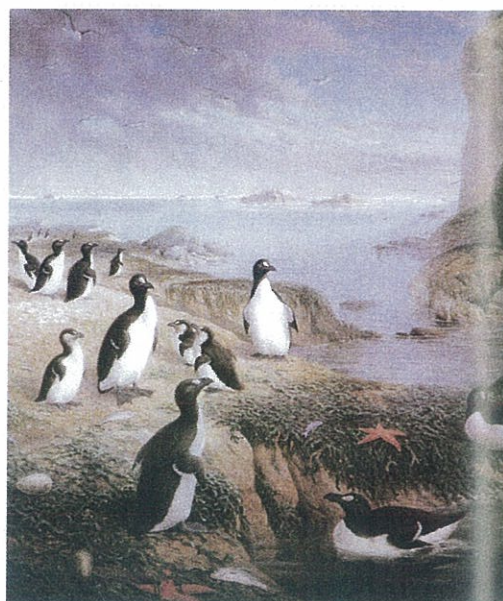
Levenswijze

Zo volgde de reuzenalk het lot van de dodo: in 1844 werden de laatste twee 'verzameld' op het eilandje Eldey ten zuiden van IJsland. Zij waren toen een zeer gewaardeerd object voor musea en

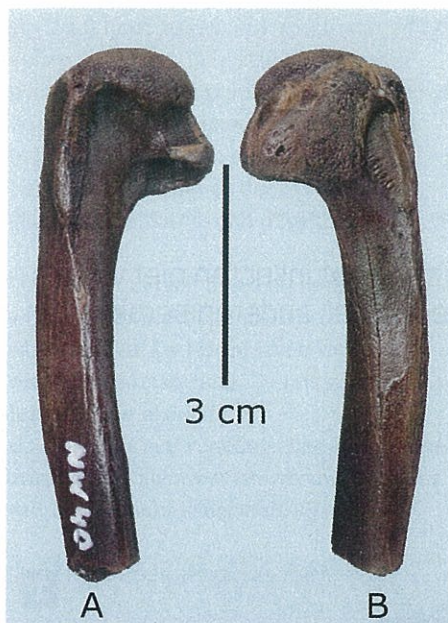
particuliere verzamelaars en ook voor hun eieren betaalde men flinke prijzen. Over het lot van de reuzenalk is informatie te vinden in de literatuur¹⁻³ en op internet. Over hun levenswijze op zee is weinig bekend; daar brachten zij de grootste tijd van hun leven door. Hun dieet werd gereconstrueerd uit afzettingen in oude kolonies, die rijk zijn aan botten en visresten. Ook de grootte van de opening van de bek, bij skeletten gemeten, gaf een idee van de maat van de gegeten vissen: zij aten 10 tot 25 centimeter lange vissen van maximaal 150 gram¹. De enige natuurwetenschapper die ze op zee zelf observeerde was Otto Fabricius die van 1768 tot 1773 op Groenland verbleef¹. Reuzenalken kwamen alleen aan land om te broeden. Op St. Kilda, een eiland ten

Afbeelding van reuzenalken door J.J. Audubon uit *Birds of America*

Reuzenalken geschilderd door J.G. Keulemans

Opperarmbeenen. In 2003 gevonden door Johan Passchier in Noordwijk. Foto: Bram Langeveld

westen van Schotland, arriveerden zij midden mei. Ouders en jongen verlieten het eiland weer na ongeveer twee maanden. De grootste populatie leefde op Funk Island bij Newfoundland. Zij vormden een dankbare bron van vers vlees voor de kabeljauwvissers en leverden ook olie. Na 1770-1780 werden zij ook geëxploiteerd voor hun veren als vulling voor matrassen. De kolonie op Funk Island was rond 1800 verdwenen. Van hun leven op land zijn enkele waarnemingen van ooggetuigen opgetekend. Na de broedtijd verspreidden de reuzenalken zich zwemmend over een groot deel van de Noord-Atlantische Oceaan op zoek naar voedsel, net zoals de kleinere alken en zeekoeten dat nu ook doen. Dit weten we uit de vondsten van fossiele botten in de ons omringende landen tot zelfs in Italië en Florida. In 1978 is voor het eerst ook in Nederland bij Velsen een vrijwel volledig skelet opgegraven dat dateerde uit de Romeinse tijd⁴.

Fascinerende vogels.

Reuzenalken (*Pinguinus impennis*) zijn niet verwant aan wat wij nu pinguïns noemen maar aan alken en zeekoeten. Linnaeus beschreef ze onder de naam *Alca impennis*; in 1791 kregen ze een eigen genusnaam *Pinguinis*. Net als pinguïns kunnen ze niet vliegen, maar gebruikmakend van hun vleugels waren ze uitstekende onderwater-zwimmers. Zij liepen net als pinguïns rechtop. Met hun lengte, staande 50

centimeter, zijn het grote alken. In grootte evenaren zij de koningspinguïns van Antarctica. De keizerspinguïns zijn nog even groter.

De grote negentiende-eeuwse schilders hebben afbeeldingen van reuzenalken gemaakt, alhoewel zij waarschijnlijk nooit levende exemplaren hadden gezien. Zij moesten zich behelpen met opgezette exemplaren, waarvan er nu nog zo'n 80 in musea zorgvuldig bewaard worden. Ook Naturalis in Leiden heeft twee exemplaren. Op internet zijn de vele bewonderenswaardige afbeeldingen van reuzenalken in hun natuurlijk milieu te vinden van beroemde vogelschilders als John James Audubon, John Gould, William MacGillivray en de van oorsprong Nederlandse John Gerrard Keulemans. Thomas Bewick maakte een houtgravure van de reuzenalk voor zijn *History of British Birds* uit 1804.

Fossielen in Nederland

Dankzij de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren (WPZ) is in Nederland de belangstelling voor fossiele botten sterk gestegen, mede in de hand gewerkt door aanvoer ervan via strandsuppleties uit oudere afzettingen langs onze kust (speciaal de Zandmotor en de Maasvlakte). Het is vooral te danken aan Bram Langeveld (conservator Natuurhistorisch Museum Rotterdam en gastmedewerker Naturalis) dat sinds kort fossiele vogelbotten meer aandacht krijgen. Hij schreef over vondsten van reuzenalkbotten opgebaggerd uit het Europeugebied⁴. Een botje,

al in 2003 opgeraapt van het Noordwijkse strand, kon Bram determineren als een stuk opperarmbeen van de reuzenalk. Dit was aanleiding tot een persbericht, een artikel in *De Strandloper* van de Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk en een kleine expositie en lezing in hun gebouw op 19 december 2015. Ook elders plaatste hij oproepen om beter te letten op fossiele vogelbotten op onze stranden. Deze grotere aandacht heeft al geleid tot meerdere vondsten.

We weten nu dus dat de reuzenalk na de broedtijd in het noordelijk deel van de Atlantische Oceaan tot ver naar het zuiden afzakte om voedsel te zoeken. Daarbij bereikte hij ook onze kust toen na de laatste ijstijd het water in de Noordzee weer voldoende gestegen was. Eens was hij hier vast niet zeldzaam, gezien het toenemende aantal botvondsten. Kennelijk werd hij hier ook bejaagd en gegeten. De reuzenalk is een ander duidelijk voorbeeld dat jacht tot uitsterven van vogelsoorten kan leiden. <

Literatuur

- 1 Nettleship, D.N. & T.R. Birkhead. 1985. The Atlantic Alcidae. Ac. Press, London.
- 2 Fisher, J. & R.M. Lockley, 1954. Sea-birds. Collins, London.
- 3 Fuller, E., 2003. The Great Auk. Bunker Hill, Boston.
- 4 Langeveld, B., 2015. Vondsten van de reuzenalk *Pinguinis impennis* (Linnaeus, 1758) (Aves) uit het Europeugebied. *Cranium* 32(1): 19-27.

Op de Zandmotor voor de Delflandse kust vond Rick van Bragt dit opperarmbeen (zwart) dat van een reuzenalk bleek te zijn. Foto: Rick van Bragt